

izr. prof. dr. Dragica Haramija
Filozofska fakulteta Maribor

REALISTIČNI PROZNI VZORCI V DELIH ASTRID LINDGREN

V prispevku so predstavljeni realistični prozni vzorci v delih Astrid Lindgren, podrobnejša analiza je bila izvedena na prevedenih besedilih v slovenščino. Jezikovna omejitev se zdi smiselna iz dveh razlogov: prevodi bolj od originalov vplivajo na prozne vzorce domačih ustvarjalcev; populacija mladih bralcev večinoma bere prevedena dela tujih avtorjev, kar posledično pomeni, da poznamo tujega avtorja po tistem delu njegovega opusa, ki je preveden v slovenščino. V slovenščino je prevedenih sedemnajst mladinskih del Astrid Lindgren, izmed teh jih ima devet realistično motivacijo.

Realistična dela Astrid Lindgren sodijo v tri povsem raznolike vrstno-žanrske skupine:

1. socialno-detektivska povest (*Erazem in potepuh*);
2. otroška detektivka (*Detektivski mojster Blomkvist* in *Nevarno življenje Kalleja Blomquista*);
3. doživljajska proza, ki sodi v sklop kratkoproznih besedil (tri dnevniško zapisane knjige o dečku Emilu: *Emil iz Lönneberge*, *Emilove nove vragolije* in *Že spet ta Emil*, dve slikanici o petletni Loti: *Lotino kolo*, *Lota zna skoraj vse* in slikanica *Božič v Hrupni vasi*).

Poskus tipologije prevedenih realistični mladinskih besedil Astrid Lindgren nakazuje vso raznolikost avtoričinega ustvarjanja, hkrati pa dokazuje, da je posamezno literarno delo – če hoče biti kvalitetno – omejeno z zakonitostmi žanra, ki mu pripada.

The article presents realistic prose patterns in the works of Astrid Lindgren, the translations of which into Slovene were subject to a detailed analysis. The language limitation seems justified for two reasons – translations influence prose patterns of domestic writers more than originals, and young readers mostly prefer to read translated works of foreign authors; consequently, this means that foreign authors are known for the part of their opus, translated into Slovene language. Seventeen children's books of Astrid Lindgren's are translated into Slovene, nine of these having realistic motivation. The realistic works of Astrid Lindgren can be classified into three completely different genre groups:

1. Social detective like *Rasmus and the Vagabond*
2. Children's detective stories – *Detective Master Blomquist* and *Dangerous Life of Kalle Blomquist*
3. Adventure prose – short prose narratives comprising the three books about the little boy Emil in the form of a diary (*Emil from Lönneberge*, *Emil's Pranks*, *That Emil*), two picture books about the five-year old Lotta (*Lotta's Bike*, *Lotta Can Do Almost Everything*) and the picture book *Christmas in Noisy Village*.

The attempt to classify the translated realistic children's texts of Astrid Lindgren's points to the diversity of the author's writing and proves that a good literary work is limited by the rules of the genre it belongs to.

0 Uvod

Astrid Lindgren (14. 11. 1907–28. 1. 2002), rojena kot Astrid Anna Emilia Ericsson, je ena najpopularnejših ustvarjalcev za otroke. Njena dela so prevedena v več kot 85 jezikov, doslej so bila izdana v več kot 100 državah. Ustvarjalka je pisala vse književne vrste, čeprav je najbolj znana po nekaterih fantastičnih pripovedih in njihovih literarnih likih (npr. *Pika Nogavička*, *Brata Levjesrčna*, *Ključek s strehe*) ter realističnih pripovedih in njihovih likih (Emil, Kalle Blomkvist, Erazem, Ronja). Po njenih delih so posneti tudi številni filmi, nadaljevanke in serije. Avtorica je prejela precej pomembnih domačih in tujih nagrad,¹ med njimi sta najpomembnejši Medalja Hansa Christiana Andersena, prejela jo je leta 1958 za delo *Erazem in potepuh*, ter nagrada The Right Livelihood Award (alternativna Nobelova nagrada, ki jo podeljuje Švedska akademija znanosti in umetnosti), ki jo je dobila leta 1994 za življenjsko delo. Kar dve nagradi za mladinsko književnost se imenujeta po sloviti avtorici, in sicer je bila leta 1967 (na avtoričin šestdeseti rojstni dan) ustanovljena nagrada Astrid Lindgren, ki jo podeljuje založba Rabén & Sjögren (pri kateri je izdala avtorica vse svoje knjige), namenjena pa je švedskim mladinskim pisateljem, leta 2003, torej že po njeni smrti, pa je bila ustanovljena mednarodna nagrada Astrid Lindgren Memorial Award, ki jo podeljuje švedska vlada v spomin na avtorico.² Astrid Lindgren je vsekakor avtorica, ki je močno vplivala na razvoj mladinske književnosti v svetu, njene antiavtoritarne knjige so namreč vplivale na depedagogizacijo mladinske literature.

V pričujočem članku bo predstavljen le delček bogatega ustvarjanja Astrid Lindgren. Analiziranih je devet avtoričinih mladinskih proznih besedil, ki imajo realistično motivacijo, in jih uvrščamo med socialne povesti, otroške detektivke in kratko realistično mladinsko prozo.

1 Socialno-detektivska povest

Temeljna značilnost realistične avanturistične povesti je napeta zgodba, ki se dogaja v mejah možnih/mogočih doživljajev otrok, saj so le-ti najpogostejše glavni literarni liki. Oznaka romantična avantura se je zdela posrečena, ker nakazuje na sicer možno, a malo verjetno dogajanje v realnem svetu. Kadar gre za izrazito socialno noto, sodi delo tudi med socialne povesti. V skupino besedil, kjer gre za tipičen primer žanrskega sinkretizma (tega zelo natančno v konkretnem primeru razbiramo na snovno-tematski in tudi strukturni ravni) sodi delo *Erazem in potepuh*.

1.1 *Erazem in potepuh* je literarno delo, ki je med obravnavanimi doživelo na Slovenskem največ izdaj. V originalu nosi naslov *Rasmus på luffen*, izdano je bilo leta 1956. Delo je prevedel Edvard Kocbek, izdala ga je založba Mladinska knjiga, in sicer leta 1960 in 1971 (ta izdaja je izšla v Zbirki Bisernica) z ilustracijami Horsta Lemke, v treh naslednjih izdajah pa z ilustracijami Melite Vovk-Štih (v

¹ Leta 1985 je prejela tudi jugoslovansko nagrado na Zmajevih dečjih igrah v Novem Sadu, o čemer natančneje poroča Darka Tancer-Kajnih (1985: 61–65).

² Za leto 2007 je bilo za to prestižno nagrado kandidiranih 132 avtorjev z vsega sveta, med njimi tudi Liljana Praprotnik Zupančič – Lila Prap.

slednji je podpisana kot Melita Vovk), 1972 in 1981 v zbirki Moja knjižnica, 1987 pa v zbirki Zlata knjiga. Naslovna lika, devetletni Erazem in potepuh Oskar, sta glavna literarna lika socialno-detektivske povesti, v kateri se razvijata dve zgodbi: Erazmova in detektivska. Erazem, ki živi v sirotišnici v Västerhagi, sanja o tem, da bo imel nekoč ljubeče starše in tople dom. Iz strahu pred kaznijo gospodične Jastreb, ki je vodila sirotišnico, se odloči pobegniti. Že prvo jutro svojega potepanja spozna potepuha Oskarja, z njim hodi okrog in ga vzljubi, na koncu se izkaže, da ima Oskar ženo in hišico ob jezeru in črno mačko, vse to, o čemer je Erazem od nekdaj sanjal, da bo v njegovem domu, le bogata nista (kar je sicer bila Erazmova želja), vendar z ljubečim odnosom vzpostavita idiličen dom. Čas dogajanja je kratek, opisan je namreč en dan v sirotišnici, že isto noč Erazem pobegne, nato nekaj dni potepanja z Oskarjem in srečen razplet. V zgodbo o otroškem hrepenenju po domu je vložena napeta pripoved o Lifu in Liandru, tatovih, ki ju Erazem in Oskar razkrinkata. Ta plast knjige *Erazem in potepuh* je izrazito detektivska, čeprav se zdi potrebno poudariti, da se Erazem in Oskar ne poistovetita z detektivskim delom, pač pa ga opravita bolj po naključju in predvsem zato, da bi dokazala Oskarjevo nedolžnost.

2 Detektivki

Astrid Lindgren se v žanr otroške detektivke uvršča z dvema knjigama, in sicer z deloma *Detektivski mojster Blomkvist* ter *Nevarno življenje Kalleja Blomquista*.

2.1 *Detektivski mojster Blomkvist* je v originalu izšel leta 1946 (originalni naslov *Mästerdetektiven Blomkvist*),³ v slovenskem prevodu Lene Petrič je delo izšlo dvakrat, leta 1980 pri Mladinski knjigi v Ljubljani v knjižni zbirki Knjižnica Sinjega galeba (številka 225), delo je ilustiral Marijan Amaletti, drugič pa leta 1993, prav tako pri Mladinski knjigi, v zbirki Domen, naslovno ilustracijo je prispeval Janko Testen. Detektivski mojster je trinajstletni Kalle Blomkvist, ki živi v majhnem švedskem mestecu Lillköping, kjer se nikoli nič ne zgodi, zato si Kalle v domišljiji slika zločine, jih spretno rešuje, o svojih detektivskih sposobnostih pa »razlaga« namišljenemu poslušalcu (»mlademu« in nevednemu občudovalcu, ki mu je detektivski mojster Blomkvist vzor). Ker je čas poletnih počitnic in počitniškega brezdolja, se člani Rdeče in Bele rože med seboj bojujejo. Vitezi Bele rože so Kalle, Eva-Lotta in vodja Anders, med viteze Rdeče rože pa se prištevajo vodja Sixten, Benka in Jonte. V resnici so vsi otroci prijatelji, boje pa uprizarjajo, da si krajšajo čas. Kalle, ki vedno opazuje someščane in si prav želi, da bi nekdo med njimi ušpičil kakšno nečednost, ki bi jo lahko potem on – slavní detektiv – razrešil, vedno znova ugotavlja, da so vsi meščani pravzaprav poštenjaki in jih mora črtati s svojega seznama sumljivih oseb. V Lillköping prispe Einar, naseli se pri Lisandrovih, izkaže se, da je stric Eve-Lotte. Kalle ga takoj uvrsti na seznam sumljivih oseb in ga začne opazovati: Einar ima vitrih in žepno svetilko, zelo ga zanima novica iz časopisa, gospodični Loli Hellberg iz Stockholma pošlje pismo, ki ga naslovi poštno ležeče. To še ni vse, prave dokaze o sumljivem Einarju dobi

³ Marjan Marinšek je v knjigi *Astrid Lindgren* naslov dela prevedel kot *Mojster detektiv Blomkvist* (Marinšek 1997: 197), vendar v slovenščini to delo nikoli ni izšlo s tem naslovom.

Kalle v noči na 20. junij, ko Einar spleza skozi okno in se odpravi proti grajskim razvalinam. Kalle ugotovi, da je Einar v grajski kleti skril dragulje, naslednjo noč mu med spanjem odvzame prstni odtis (pošlje ga policiji v Stockholm in s tem naznani tatu), po naključju odkrije, da sta prišla v mesto dva moška, ki Einara izsilujeta in sta očitno vpletena v zločin. Šele ko Kalle Blomkvist, detektivski mojster, odkrije vse indice in o vsem skupaj pove Evi-Lotti ter Andersu (tatovi jih zaprejo v grajsko klet, vendar se otroci uspešno rešijo), se vmeša policija in zajame vse tri tatove. Kalle Blomkvist v približno štirinajstih dneh razreši »veliko krajo draguljev na Östermalmu«, kot o dogodku poročajo časopisi.

2.2 *Nevarno življenje Kalleja Blomquista* je avtorica izdala leta 1951 (original nosi naslov *Mästerdetektiven Blomkvist lever farligt*),⁴ v slovenskem prevodu Jožeta Šircelja in z ilustracijami Otona Polaka je delo izšlo leta 1961 pri Založbi Obzorja v Mariboru. V šolskem letu 1971/72 (od številke 1 do 36) je delo v nadaljevanjih objavljalo tudi *Pionirski list*, ilustracije je prispeval Milan Bizovičar. V delu nastopa ista skupina otrok kot v predhodni knjigi, *Detektivski mojster Blomkvist*, gre za kolektivni glavni literarni lik, čeprav izmed otrok jasno izstopa Kalle, detektivski mojster. Kalle se skozi vso knjigo sklicuje na svoje prejšnje detektivske zasluge, posebej poudarja prijetje treh tatov draguljev, ki ga je policija z njegovo pomočjo izvedla predhodno poletje.⁵ Kalle ima še vedno namišljenega prijatelja, ki mu kar naprej razlaga zapletene detektivske primere in seveda tudi razrešitve le-teh, ko pa pride do resničnega umora starega Grena, je

»Kalle v resnici doumel, kaj se je zgodilo. Doumel je tako iznenada, da ga je minilo vse veselje, še naprej igrati se mojstrskega detektiva. Tole tu ni bil nikakršen izmišljen zločin, ki ga je moč elegantno, lahkotno razjasniti zato, da se lahko delaš pred izmišljenim poslušalcem važnega. Tole tu je bil strah vzbujajoča, grda, nesmiselna resničnost, od katere je bil čisto preč.« (Lindgren 1961: 44).

V odkrivanju zločina so otroci vpleteni nenamenoma, njihova pot se je zaradi igre – boja med dvema skupinama, Rdečo rožo in Belo rožo, srečamo ju že v prvem delu o detektivu Kalleju Blomkvistu – namreč križala z zločinčevno, ker pa so otroci zelo natančni opazovalci, bistveno pripomorejo k prijetju zločinca. Šest otrok, ki živi v majhnem podeželskem mestecu, v katerem se nikoli nič ne zgodi, si krajša čas poletnih počitnic z boji za Veliki amulet. Zaradi borbe za Veliki amulet se njihove poti nekajkrat prepletajo z zločinčevno: zločinec je pri starem Grenu, ko Kalle in Eva-Lotta oprezata za dogajanjem pri Rdeči roži, Eva-Lotta

⁴ Marjan Marinšek je pisavo priimka poenotil, tako je poslovenil naslov kot *Nevarno življenje Kalleja Blomquista* (Marinšek 1997: 216), vendar je v edini knjižni izdaji doslej priimek zapisan kot Blomquist. Prevajalec se je odločil za nemški način zapisa priimka (Blomquist), čeprav je priimek, uporabljen v originalu, bistveno bližji slovenskemu mlademu bralcu. Sklepamo lahko, čeprav v delu ni zapisano, da gre za posredni prevod, saj se priimek Blomquist pojavlja v nemški izdaji. Lena Petrič, ki je prevajala prvo knjigo, čeprav je ta izšla v slovenskem prevodu pozneje, je upoštevala originalni zapis priimka Blomkvist. Enako je tudi z zapisi imen Eva-Lotta (Petrič) in Eva-Lotte (Šircelj) ter Sixten (Petrič) in Sikst (Šircelj). V članku smo zaradi različnih poimenovanj istih literarnih likov raje uporabili originalno različico lastnih imen.

⁵ Navezanost na prejšnje dogodivščine detektivskega mojstra je najbolj razvidna ob Andersovem prepričanju o Kallejevih sposobnostih: »Razumi že, prav gotovo se bodo veselili (op. policisti namreč), ko jim boš ponudil svoje usluge. /.../ Uganko boš razrešil, kot bi mignil. In jaz bom pri tem tvoj pomočnik.« (Lindgren 1961: 48).

zaradi premestitve Velikega amuleta naleti na Grenovo truplo, po naključju poje zastrupljeno čokolado, ki je bila namenjena Evi-Lotti, Sikstov pes Beppo (veterinar mu reši življenje), na kraju zločina najde Eva-Lotta tudi zadolžnico (reverz), ki izdatno pripomore pri obsodbi zločinca, zločinec se ravno zaradi reverza vrne na kraj zločina, tam zajame člane Bele rože, člani Rdeče rože o tem obvestijo policijo, ki pravočasno prispe v двореc in zajame morilca. Čeprav šest vitezov pripada dvema »sovražnima« skupinama, se v boju proti zločincu poenotijo in vsi skupaj pripomorejo k razrešitvi zločina.

3 Doživljajska kratka proza

Doživljajske kratke realistične zgodbe, prevedenih je šest, se med seboj precej razlikujejo. Prvi tip predstavlja trilogija o Emilu (*Emil iz Lönneberge*, *Emilove nove vragolije* in *Že spet ta Emil*), drugega doživljajski zgodbi o Loti (*Lotino kolo*, *Lota zna skoraj vse*), tretjega pa slikanica *Božič v Hrupni vasi*.

3.1 *Emil iz Lönneberge* je prva knjiga iz trilogije o petletnem Emilu, v originalu in v slovenski izdaji je oblikovana kot ilustrirana knjiga z ilustracijami Björna Berga. Švedski original, ki je z naslovom *Emil i Lönneberga* izšel leta 1963, sta v slovenščino prevedli Lena Holmqvist in Vesna Petrič, doslej je izšel enkrat, in sicer v založbi Rotis leta 1993. Že v prvem delu trilogije o Emilu je le-ta precej natančno opisan,⁶ njegove karakterne lastnosti pa so podane skozi njegove dogodivščine. Čeprav je pripovedovalec tretjeosebni, mestoma se obrača na mladega bralca, je perspektiva pripovedovanja vendarle večinoma prikazana iz otroškega zornega kota. Književni prostor je natančno opisan in velja za vso trilogijo: zgodbe se dogajajo na kmetiji Mačkovina v vasi Lönneberga v pokrajini Småland na Švedskem. Književni čas posamezne dogodivščine je opremljen s točnim datumom, ne pa tudi z letnico, s čimer avtorica čas relativizira in zgodbo posedanji, da postane bližja mlademu bralcu,⁷ čeprav gre seveda za romantičen opis ruralnega okolja.⁸ Na Mačkovini (v originalu se imenuje Katthult; Marinšek poudarja, da je književni prostor resničen, in sicer je Lönneberga vas, ki je »kakih 25 kilometrov oddaljena od Vimmerbyja, rojstnega kraja Astrid Lindgren« (Marinšek 1993: 97)) so živeli poleg Emila še: oče Anton Svennson, mama Alma, sestra Ida, hlapec Alfred in dekla Lina. Epizodno so v trilogiji omenjeni tudi drugi prebivalci Lönneberge ter

⁶ V uvodnem poglavju Astrid Lindgren takole opiše glavni literarni lik, Emila: »Razposajen in trmast fantiček je bil, ne tako priden, kot ste vi. Na prvi pogled je bil še kar priden, to že, če ni ravno kričal. Imel je okrogle modre oči in okrogel rožnat obraz in svetle volnene lase. Vse skupaj je dajalo vtis pridnosti in utegnili bi misliti, da je Emil pravi angelček. A na to lahko kar pozabite. Star je bil pet let in bil je močan kakor biker.« (Lindgren 1993b: 5).

⁷ Književni čas v vseh treh delih o dečku Emilu je postavljen v obdobje ob koncu 19. stoletja, v čas otroštva pisateljčinega očeta. V spremni besedi, objavljeni v prvi knjigi trilogije o Emilu, je Marjan Marinšek zapisal: »Začela mi je (op. Astrid Lindgren) pripovedovati o petletnem dečku, kmečkem fantiču, ki je živel takrat, ko je bil njen oče otrok. Oče ji je toliko pripovedoval o vsem, kar je počenjal v svojih deških letih in kako je bilo v tistih časih na Švedskem, da je Astrid Lindgren začela pisati zgodbe o navihancu Emilu.« (Marinšek 1993: 95).

⁸ Avtorica takole opiše književni prostor: »Mačkovina je bila prav imenitna mala kmetija z rdeče popleskano hišo, ki je stala na griču sredi jablan in španskega bezga. In vse naokoli so bili pašniki in polja in livade in jezero in velik, velik gozd.« (Lindgren 1993b: 10).

širše okolice pokrajine Småland. V prvi knjigi so opisani trije pomembni dogodki: v torek, 22. maja, je Emil porinil glavo v jušnik, odpeljati so ga morali k zdravniku, vendar se vse dobro izteče; v nedeljo, 10. junija, je Emil dvignil sestrico na drog za zastavo, za kazen so ga zaprli v mizarsko delavnico, od koder je splezal v kaščo, kjer je pojedel skoraj vse klobase in od sitosti zaspal, tako so ga vsi iskali po vsej Mačkovini; tretji dogodek, opremljen z datumom nedelja, 8. julija, je opis veselice v Hultsfredu, kamor Emila niso vzeli s seboj, pa se je tja namenil kar sam in opravil veliko dobrega: najprej si je s petjem zaslužil denar, ki ga je zapravil na veselici, policistom je pomagal ujeti strašnega tatu, ki so ga klicali Vrana, predvsem pa se ni izgubil v množici. Avtorica zaključuje pripoved, da je Emil »skoraj vsak dan skozi vse leto kaj ušpičil, zlasti pa dvanajstega avgusta, enajstega oktobra in tretjega novembra. Hahaha, smejati se moram, ko pomislim, kaj je počel tretjega novembra, toda o tem vam ne bom pripovedovala, to sem obljubila Emilovi mami.« (Lindgren 1993b: 91).

3.2 *Emilove nove vragolije* (*Nya hyss av Emil i Lönneberga*) so v originalu izšle leta 1966, v slovenskem prevodu Lene Holmqvist in Vesne Petrič pa pri založbi Rotis leta 1995. Ilustracije v obeh izdajah so delo Björna Berga. Prva knjiga se konča s protestom sovaščanov, ki zbirajo denar, da bi Emila poslali v Ameriko, ker počenja take vragolije, da jih ne morejo več prenašati. *Emilove nove vragolije* se začnejo s kratkim opisom Emila, književnega prostora in stranskih literarnih likov. Prva dogodivščina je postavljena v soboto, 28. julija, to je bil dan, ko je šlo Emilu vse narobe: najprej je namesto podgane ujel v past očetov palec, po nesreči polil po njem hrano, tretjič istega dne pa jo je oče skupil, ko se je Emil zaletel v dekle Lino, ki je ravnokar nosila testo za palačinke. V sredo, 31. oktobra, je Emil povzročal nevšečnosti po Vimmeriju, kjer je bil sejem (pozitivno je, da je takoj spoznal novega prijatelja, Frida, zaradi njegovih hodulj, s katerimi je poskušal hoditi, je uničil okno in kosilo pri gospe Petreluvi, v zrak je – seveda predčasno – spustil ognjemet, ki bi moral biti na čast županovega rojstnega dne), ob tem pa si je »prislužil« iskrega konja, saj se Emil spozna na živali. Drugi dogodek, zgodil se je v ponedeljek, 26. decembra, kaže na Emilov pozitiven značaj: ker so se mu zelo smilili reveži iz ubožnice, jih je v očetovi in materini odsotnosti povabil na Mačkovino na božično pojedino. Starši so bili nanj jezni, vendar pa so se zavedali, da je hkrati res opravil tudi dobro delo. V svojo past je ujel Komandoro, ki je tiranizirala vse prebivalce ubožnice in ji nagnal strah v kosti.

3.3 *Že spet ta Emil* (*Än lever Emil i Lönneberga* je bil) v originalu izdan leta 1970, v slovenščini pa leta 1995. Tudi to knjigo sta prevajali Lena Holmqvist in Vesna Petrič, ilustriral jo je Björn Berg. Prvo poglavje je namenjeno opisu Emila in drugih literarnih likov, književnega prostora, predvsem pa so na kratko povzete pretekle Emilove dogodivščine. Tretja knjiga se od prvih dveh razlikuje predvsem po tem, da je razdeljena na več poglavij in opisanih je tudi več dogodkov. Bistvena razlika je tudi v tem, da je v tretji knjigi opisanih več Emilovih pozitivnih dejanj. Prvi dogodek se je zgodil v soboto, 12. junija, ko je bila dražba na Gričevem, kjer se je Emil v »enem samem dnevu dokopal do pridne krave molznice, odlične kure nesnice, imenitnega krušnega loparje in zraven še toliko mleka, da ga je bilo dovolj za velik, čudovit hlebec sira.« (Lindgren 1995b: 33). Emil je kupil še žametno šatuljo, ta je naredila veselje mali Idi, v njej pa je našel imenitno znamko, ki jo je za velik denar odkupil župnik, edina zgrešena naložba je bil star gasilni aparat. Že takoj naslednjega dne, v nedeljo, 13. junija, se je Emil preizkušal v zdravni-

škem poklicu. Dekli Lini je poskušal izdreti razboleli zob, Ido pa je prebarval s čnilom, da bi izgledala bolj bolna. V torek, 10. avgusta, so petelin, Cvilipujsek in Emil pojedli češnje, ki so zavrele, in so bili nato pijani. Sledi poglavje z naslovom Nekaj manj pomembnih dni v Emilovem življenju, ko je napravil več majhnih lumparij in storil tudi marsikaj dobrega (npr. očetu je pri postelji nastavil vedro rakov, s povečevalnim steklom je zanetil klobuk gospe župnikove, poljubil je učiteljico ...). Sledi nedelja, 14. november, najpomembnejši dogodek tega dne je Emil zakuhal slučajno: očeta je zaklenil v stranišče. Pripovedi o Emilu zaključuje Astrid Lindgren z zgodbo o soboti, 18. decembra, ko je Emil sam peljal bolnega Alfreda k zdravniku, s čimer se je tako izkazal, da so mu morali to priznati vsi prebivalci Smålanda.

3.4 *Lotino kolo* je slikanica, ki je v izvirniku (*Visst kan Lotta cykla*) izšla leta 1971 z ilustracijami Ilon Wikland, v slovenščino je delo prevedel Marjan Marinšek,⁹ 1999 leta ga je z originalnimi ilustracijami Ilon Wikland izdala založba Karantanija. Realistično kratkoprozno besedilo, v katerem je glavni književni lik petletna deklica Lota, opisuje poseben dan čisto povprečne družine, v kateri živijo oče, mama, Lota ter starejša brat in sestra, Jonas in Mija. Lotina družina je doma v rumeni hiši na Ropotalčkovici ulici, njihova soseda je starejša prijazna gospa Bergova. Poseben dan je zato, ker ima Lota peti rojstni dan, najbolj od vsega pa si želi pravo kolo, ker je tricikel zanjo že premajhen. Lota zavida bratu in sestri, ki se znata voziti s kolesom, zato svojemu pujsu iz blaga Bajsiju zaupa, da bo gospe Bergovi ukradla veliko kolo. Ker je sosedino kolo zanjo preveliko, Lota pade in se malce poškoduje, sosedi se opraviči za krajo kolesa, zgodba pa se izteče pozitivno, saj se Loti njena želja uresniči in dobi za darilo lepo majhno rdeče kolo.

3.5 *Lota zna skoraj vse* (izvirnik ima naslov *Visst kan Lotta nästan allting*, izšel je leta 1977) je slikanica z izvirnimi ilustracijami Ilon Wikland, v slovenščino jo je prevedel Marjan Marinšek, izdala jo je založba Karantanija leta 1999. Književni prostor literarnega dela je spet rumena hiša v Ropotalčkovici ulici, kjer živi Lota z družino. Lota se hvali, da zna skoraj vse, postavlja se pred starejšima bratom in sestro, brat pa jo ves čas zbada, da vsega pa res ne zna. Približuje se božični večer in oče pove, da bodo morali praznovati božič brez božičnega drevesca, ker jih nikjer več ne prodajajo. Vsi so žalostni, po spletu okoliščin, ko gre Lota za sosedo kupit časopis, pa blizu kioska pade s tovornjaka najlepše božično drevesce, kar jih je Lota kdaj videla. Prej se želi z voznikom tovornjaka sicer pogoditi, da bi ji prodal eno smrečico, vendar je voznik sila neprijazen. Ko mu pade smrečica s tovornjaka, ji reče gospod Blomgren, da ne bo nič narobe, če smrečico vzame domov, smrečico ji priveže na sani in doma so vsi veseli, da imajo tako lepo božično drevo.

3.6 *Božič v Hrupni vasi* je slikanica, ki je izšla v originalu leta 1963 (naslov *Yul i Bullerbyn*) z ilustracijami Ilone Wikland. V slovenščino jo je prevedel Marjan Marinšek, izdana je bila z originalnimi ilustracijami, izšla je pri založbi Rotis leta 1993. V uvodnih povedih se predstavi prvoosebna pripovedovalka Lisa, ki hkrati precej natančno opiše tudi književni prostor, književni čas in literarne like:

⁹ Marjan Marinšek, ki je prevedel obe knjigi o deklici Loti (zapis imena v švedskem izvirniku je Lotta), je v knjigi *Astrid Lindgren* (glej stran 2001 in 2002) prevedel naslova drugače kot za knjižno izdajo, in sicer *Seveda zna Lota voziti kolo* (knjižna izdaja ima naslov *Lotino kolo*) in *Seveda, Lota zna skoraj vse* (knjižna izdaja *Lota zna skoraj vse*).

»Ime mi je Lisa in sem doma v Hrupni vasi. Tu, kjer živimo, so tri velike kmetije. Severna, Srednja in Južna. Brigita in Ana sta doma na Severni kmetiji, Lars, Bo in jaz na Srednji, Olaf in njegova sestra Kristina pa na Južni. Takole je pozimi v Hrupni vasi.« (Lindgren 1993a: 4).

Gre za preprosto zgodbo, umeščeno v predbožični in božični čas, v katerem Lisa predstavi, kako pomagajo otroci pri delu, da bi bilo praznovanje božiča čim lepše za vse:¹⁰ pomagajo pri peki piškotov, iz gozda pripeljejo drva za kurjavo, posekajo in pripeljejo božična drevesca, jih lepo okrasijo. Večer pred božičem pojejo otroci božično pesem, dedku (vsi ga tako kličejo) okrasijo božično drevesce, ker ga zaradi slepote sam ne more (»V srcu čutim, kakšno je drevesce.« Lindgren 1993a: 14), se obdarijo, na božič imajo slovesno večerjo, naslednji dan gredo vsi skupaj k maši.

4 Sklep

Erazem in potepuh je v prvi vrsti predvsem socialno-avanturistična povest: razkriva – malce romantizirano – stisko otroka, Erazma, ki že v svojem zgodnjem otroštvu ugotovi, da si želi drugačnega življenja, kot ga ima. Erazmova velika želja je, da bi ga posvojili dobri krušni starši. Presenetljivo je, da dejavno poseže v dogajanje in se ne prepušča toku usode. Erazem se sam odpravi iskat svoje krušne starše in svoj novi dom, ko ugotovi, da si odrasli, ki si pridejo v sirotišnico izbirat otroke, vedno izberejo le deklince s kodri. V svoji dobroti ne pozabi na najboljšega prijatelja iz sirotišnice, dečka Gunnarja, ki mu tudi (pravzaprav mimogrede) najde ljubeče starše in dom. Zgodba se srečno zaključi, skozi zgodbo se razvije misel o poštenosti otrok, zato zmore dobroti premagati vse prepreke, ki jih postavljajo odrasli. Svet odraslih pač velikokrat ni vzpostavljen po meri otrok.

V slovenščino prevedeni¹¹ otroški detektivki *Detektivski mojster Blomkvist* in *Nevarno življenje Kalleja Blomquista* imata tipičen vzorec otroškega detektivskega žanra. Književni prostor obeh del je Lillköping, majhno podeželsko mesto, ki pa ima vsaj tri zanimive točke: prerijo,¹² zapuščeno vilo ob preriji in na drugi strani mesta na vzpetini še ruševine starega gradu. Pomembni literarni liki so otroci, glavni lik je Kalle, med otroki potekajo nenehni boji vitezov Rdeče in Bele rože. V obeh knjigah je opisan relativno kratek čas dogajanja, omejen na odkritje zločina, umeščen je v čas poletnih počitnic. Astrid Lindgren v otroško detektivko uvede pozitivni literarni lik Kalleja Blomkvista, ki si nadvse želi postati detektiv, zaradi

¹⁰ »Ne moreš pasti lenobe, medtem ko vsi drugi delamo, da nam bo za božič lepo,« reče mama (op. to govori Olafu njegova mama). »Vsak mora pomagati.« (Lindgren 1993: 8).

¹¹ Žal sta v slovenščino prevedeni le prvi dve knjigi trilogije o Kalleju Blomkvistu, tretja je izšla leta 1953 pod naslovom *Kalle Blomkvist ich Rasmus* (*Kalle Blomkvist in Erazem*).

¹² »Prerija je bila veliko občinsko zemljišče na robu mesta. Porasla je bila z bujnim grmičevjem. Prerija je pripadala otrokom mesta. Tu so izpirali zlato na Aljaski, bojeviti mušketirji so se spopadali v silovitih bojih, prižigali so taborne ognje v Skalnem gorovju, streljali leve v džunglah Afrike, plemeniti vitezi so dirjali na svojih ponosnih žrebcih, grozljivi čikaški gangsterji so brez usmiljenja dvigali avtomate, vse odvisno od tega, kateri film je bil trenutno na sporedu v mestnem kinu. Poleti je bil kino sicer zaprt, kar pa ni povzročalo posebne zadrege. Največkrat ni manjkalo zasebnih sporov, ki jih je bilo treba razčistiti s pretepom in tudi za miroljubne igre je bila Prerija kot nalašč.« (Lindgren 1980: 66–67).

te želje pa podrobno opazuje okolico in razkrije odrasle zločince, v prvem primeru odkrije tatove draguljev, v drugem pa – kar je manj pogosto v otroški detektivki – umor starega Grena, posojevalca denarja. Zgodba ostaja ves čas v okviru možnih (realnih) dogodkov, zato je motivacija književnega dela verjetnostna, čeprav je potrebno upoštevati določeno mero naivnosti, ki je »spravljena v varno predstavo, da se detektivu ne bo nič pripetilo. Detektiv je pravljični junak kriminalke.« (Svetina 2004: 52). Otroški literarni liki so izrazito pozitivni, med opazovanjem odraslih podajajo tudi kritiko njihovega ravnanja, ki ga pogosto ne razumejo.¹³ Ta kritika je večplastna: gre za kritiko negativnih odraslih likov, ki so slikani z izrazito slabšalnega stališča, na drugi strani pa gre za kritiko staršev, katerih pravila se zdijo otrokom popolnoma nepotrebna ali celo nadležna, podana pa je tudi kritika nasilja nad otroki (pretepanje otrok). Delno kaže poteze detektivke tudi delo *Erazem in potepuh*, čeprav v tem delu detektivska zgodba ni v ospredju, pač pa se Erazem in Oskar lotita raziskovanja kraje zaradi ohranitve dobrega Oskarjevega imena. Zločina ne raziskujeta, pač pa sta vanj »vpletena« nenamerno, zaradi spleta okoliščin sta bila ob nepravem času na nepravem mestu. Tudi razplet ni odvisen od njune detektivske dejavnosti, temveč svoje vedenje o zločinu dopolnjujeta povsem stihijsko – čeprav zelo simpatično – in spet po naključju razkrinkata tatova.

V trilogiji o Emilu (na začetku je star pet let) sledimo približno dvema letoma dečkovega življenja, ki je opisano skozi najpomembnejše dogodke oz. Emilove lumparije. Zgodbe so tipičen primer doživljajske kratke proze z realistično motivacijo, čeprav je potrebno poudariti, da sodijo do neke mere tudi v spominsko prozo. Dogodke o Emilovem življenju na kmetiji ob koncu 19. stoletja, ki jih je avtorica tako živo in živahno opisala, je komentirala: »Knjige o Emilu so bile tiste, ki sem jih z največjim veseljem pisala. V njih sem lahko uporabila vse, kar mi je pripovedoval oče, ko sem bila majhna. Prav slišala sem njegov glas, ko sem jih pisala.« (Marinšek 1995a: 113). Deloma se avtorica poslužuje dnevniskega žanra, saj v uvodu v tretji knjigi zapiše: »Alma Svensson, Emilova mama, je vse Emilove vragolije zapisovala v modre zvezke, ki jih je imela skrite v predalu svoje pisalne mize. Predal je bil nazadnje že tako natrpan, da si ga komaj še lahko odprl.« (Lindgren 1995b: 5). Vse tri knjige o Emilu so oblikovane kot dnevniški zapisi Emilove mame, opraviti imamo – vsaj delno – z ubeseditvijo spominov na otroštvo očeta Astrid Lindgren (zato je zgodba postavljena v čas pred približno sto tridesetimi leti), ti spomini pa so posredni in ne avtoričini, zato je logična izbira tretjeosebne in ne prvoosebne pripovedovalca, kot je v navadi za spominsko

¹³ Npr. Anders pravi o Einarju: »Res je, da so odrasli včasih čudni, ampak tale je pa še bolj čuden kakor večina.« (Lindgren 1980: 66). Anders ima nasilnega očeta, le-ta ga vedno pretepa, skozi ta lik Lindgrenova podaja kritiko nasilja nad otroki. Eva-Lotte, ki živi v srečni družini, govori o nesmiselnosti početja odraslih ob Grenovem umoru: »Nikoli več ne bo na svetu kaj lepega. Kako neki bi moglo biti lepo, ko pa si ljudje delajo drug drugemu hudo?« (Lindgren 1961: 43). Lindgrenova pokaže tudi na običajne težave, ki jih imajo otroci s svojimi starši, ker so starši pozabili na svoje otroštvo: »Tudi v vojni med Rdečo in Belo rožo se je bilo treba ozirati na zaviralne in moteče činitelje, ki jim je bilo ime starši. /.../ V vojski med rožama je bilo samoumevno, da se je treba tem prifrknjenim roditeljskim željam pač ukloniti. Če bi tega ne storili, bo utegnili priti do veliko hujših motenj v vojskovanju. Starši so kaj slabo presojali stvari.« (Lindgren 1961: 20) Ali ko npr. oče sredi borbe odpelje Benka domov: »Toda ta neverjetna točnost, s katero se roditelji prikažejo ob najbolj neprimernem trenutku, pripravi celo najbolj mirnega otroka v besnost.« (Lindgren 1961: 35).

prozo. Doživljaji niso zgolj spominski, temveč pomenijo spomini nekakšen okvir zgodbe o Emilu, posedanjevalni učinek pa je avtorica dosegla s tem, da pri datumih ni napisala letnice dogodka. V vseh treh knjigah se pojavlja tudi motiv kazni: za vsako lumparijo mora Emil nekaj časa preživeti v mizarski delavnici. Iz dolgega časa se nauči rezljati figurice iz lesa: »Na koncu je imel že tristo devetinšestdeset lesenih možičkov, ki so še danes tam. Razen seveda tistih, ki jih je njegova mama zakopala za ribezovim grmom, ker so bili preveč podobni župniku.« (Lindgren 1995b: 7). O živahnem otroku, ki je nenazadnje postal predsednik občine, je dejala Svenssonova dekla Lina: »Še nikoli nisem videla otroka, ki bi toliko nagajal. In tudi kadar ne nagaja, se mu vedno kaj zgodi.« (Lindgren 1995b: 67) V to poved je najbrž avtorica položila vso resnico o privlačnosti Emilovih dogodivščin.

V obeh delih o deklici Loti, v prvem je stara natanko pet let, saj se zgodba dogaja na njen rojstni dan, v drugem pa malo več kot pet let, se Loti njena velika želja uresniči. Motivacija, ki v razvoju zgodbe ostaja ves čas v mejah realnega sveta, je vendarle tudi pravljicična: Lota je za svojo dobroto nagrajena z nepričakovanim darilom, v prvi zgodbi dobi kolo, v drugi pa zlobni voznik tovornjaka izgubi smrečico, ki jo pri Loti doma nujno potrebujejo. Književni prostor je omejen na Ropotalčkovo ulico in na rumeno hišo, ki je Lotin dom; ne gre torej za geografsko določen, resnični književni prostor, opis naselja, v katerem živi Lota, je univerzalen, saj lahko mladi bralec Ropotalčkovo ulico s svojo navadnostjo umesti kamorkoli (npr. v njegovo bližnje okolje). V slikanicah ob Lotini družini nastopajo le še sosed Bergova, po enkrat pa so omenjeni dimnikar, smetar Kale, voznik tovornjaka s smrečicami, gospod in gospa Blomgren. Književni čas je kratek, v prvi knjigi se zgodba razplete v enem dnevu, v drugi pa v treh dneh. Tretjeosebni avktorialni pripovedovalec obvladuje scenično perspektivo časovno zaporednih (sintetično opisanih) dogodkov. Gre za kratko realistično prozo, po žanrski pripadnosti sodita deli med doživljajsko prozo, v katerih je glavni literarni lik majhen (mestni) otrok. Bajsji, pujsek iz cunj, ostaja igrača brez kakršnikoli personificiranih lastnosti, čeprav mu Lota vse dogodke vneto in podrobno razlaga.

Božič v Hrupni vasi je kratka realistična zgodba z moralnimi nauki za pridne otroke: vsi morajo pomagati pri pripravah na božič, vsi dobijo darila, ker so bili čez leto pridni, in vsi gredo v cerkev. Iz same zgodbe je razvidno, da je postavljena v nenatančno določeno preteklost, saj se vozijo s sanmi, ki jih vlečejo konji.

Vse tri prevedene slikanice, *Lotino kolo*, *Lota zna skoraj vse* in *Božič v Hrupni vasi*, je ilustrirala Ilon Wikland, torej gre za slikanice, v katerih sta avtorica besedila in avtorica ilustracij stalni sodelavki. Ilustracije so ponekod celostranske, nekatere pa so umeščene nad ali pod besedilo, ker je torej besedilo ločeno od ilustracij, gre za klasičen tip slikaniške ilustracije.

Otroci iz Hrupne vasi, petletna Lota, Kalle Blomkvist in njegova družina, Emil in Erazem so pristrčni literarni liki.¹⁴ Skozi njihove dogodivščine, drobne nagajivosti, pa tudi težke trenutke, bralec razbira čas in prostor, v katerem je avtorica živela: malce oddaljen, nostalgичen, predvsem pa počasnejši čas, v katerem

¹⁴ V članku *Pinokiji i Pipi duge čarape: tko odgaja literarne junake iz književnosti za mladež?* se je Peter Svetina ukvarjal samo s *Piko Nogavičko* Astrid Lindgren in ne z avtoričinim obširnejšim opusom, vendar velja njegova ugotovitev, da »so v vsakem obdobju otrokom potrebni literarni junaki, s katerimi se lahko le-ti poistovetijo ali pa v njih prepoznajo vsaj delček sebe« (Svetina 2004: 23) tudi za vsa obravnavana besedila.

se po Švedski razprostirajo dišeči zeleni travniki, ob katerih stojijo rumene hiše z rdečimi strehami, njihovi prebivalci pa še ne uporabljajo avtomobilov, elektrike in drugih, za sodobnega urbanega otroka samoumevnih civilizacijskih prituklin. Njeni pozitivni liki so dobri, ljubeznivi in bogaboječi otroci in odrasli, ki zaradi svoje poštenosti premagajo vse ovire, čeprav jih nepredvidljivost življenja precej obilo nasuje med njih. Te lastnosti so morda najboljše prikazane v Emilovi molitvi: »Ljubi bog, naredi tako, da bom nehal s svojimi lumparijami! Vljudno prosi Emil Svensson, Mačkovina, Lönneberga.« (Lindgren 1993b: 55).

Viri

- Astrid Lindgren, 1993a: *Božič v Hrupni vasi*. Maribor: Rotis (zbirka knjig za mladino Astrid; 7).
- Astrid Lindgren, 1980: *Detektivski mojster Blomkvist*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Sinjega galeba 225).
- Astrid Lindgren, 1993b: *Emil iz Lönneberge*. Maribor: Rotis (zbirka knjig za mladino Astrid; 4).
- Astrid Lindgren, 1995a: *Emilove nove vragolije*. Maribor: Rotis (zbirka knjig za mladino Astrid; 5).
- Astrid Lindgren, 1972: *Erazem in potepuh*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Moja knjižnica).
- Astrid Lindgren, 1999: *Lota zna skoraj vse*. Ljubljana: Karantanija.
- Astrid Lindgren, 1999a: *Lotino kolo*. Ljubljana: Karantanija.
- Astrid Lindgren, 1961: *Nevarno življenje Kalleja Bloquista*. Maribor: Založba Obzorja.
- Astrid Lindgren, 1995b: *Že spet ta Emil*. Maribor: Rotis (zbirka knjig za mladino Astrid; 6).

Literatura

- Dragica Haramija, 2000: Slovenska otroška detektivka. V: *Slovenščina v šoli* 6, letnik 5, 2–4.
- Dragica Haramija, 2000: *Slovenska realistična avanturistična mladinska proza*. Videm pri Ptuj: GIZ GTP.
- Matjaž Kmecl, 1975: *Od pridige do kriminalke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Marjan Marinšek, 1997: *Astrid Lindgren*. Ljubljana: Karantanija; Velenje: Pozoj (Zbirka Avtorji sveta).
- Marjan Marinšek 1995a: *Astrid Lindgren v svetu in pri nas*. V: Astrid Lindgren: *Emilove nove vragolije*, 110–113.
- Marjan Marinšek, 1993: *Ob prvi slovenski izdaji Emila iz Lönneberge*. V: Astrid Lindgren: *Emil iz Lönneberge*, 95–97.
- Darka Tancer-Kajnih, 1985: Zmajeve dečje igre 1985 in srečanje z Astrid Lindgren. V: *Otrok in knjiga* 21, 61–65.
- Peter Svetina, 2004: Naočnik, Očalnik in Rdeča kapica: o začetkih slovenske mladinske kriminalke. V: *Otrok in knjiga* 61, 43–54.
- Peter Svetina, 2004: Pinokiji i Pipi Duge Čarape: tko odgaja literarne junake iz književnosti za mladež? V: *Književnost i odgoj*. Zbornik. Zagreb: Knjižnica grada Zagreba, 19–25.